

latinsko-slovensko pismo 1612, zapisnik o preiskavi proti vikarju Gregorju Bedalu 1623, prisego ribjega tatu 1675 in prisego nezakonske matere iz začetka 18. stoletja (SR 1958). *M. Golia* se je pod naslovom *Slovenica I* (SR 1958) lotil vse hvale vredne raziskave o vlogi in rabi nemščine in slovenščine v prvih stoletjih novega veka, ni pa hvale vredno, da je objavil 11 slovenskih tekstov, ki so — razen treh prisežnih obrazcev — bili že poprej objavljeni, in povečini v isti reviji! (Gl. poročevalčeve pripombe h Goljevemu članku v SR 1958).

3. Pri bibliografiji lahko povem, da je podpisanemu uspelo najti dva važna tiska, ki sta veljala za izgubljena: Čandkov in Temlinov katekizem (Slov. Katekizem iz leta 1615, SR 1959; Prva prekmurska knjiga, Temlinov Mali katekizem 1715, Razprave 2. razr. SAZU II, 1956). Na dan je spravil še nekaj manj važnih tiskov, ki jih je Kidrič razglasil za izgubljene: droben slovenski tisk iz 1713. leta, Pot svetiga križa 1762, Čuvaj te duše ok. 1760—1765 in Sveto inu clo nucno vižo sveto mašo slišati 1762 (SR 1956); pokazal je tudi, da se v Rimu 1756 ni natisnila nobena slovenska knjiga, kakor je menil Kidrič (prav tam).

4. Razprav ni veliko. Še največ se jih tiče dramatike: *Filip Kalan* (Kumbatovič), *Obris gledališke zgodovine pri Slovencih* (Novi svet 1948-1949); *J. Glazer*, *Verske igre v Rušah* (SR 1950); *Fr. Kotnik*, *Verske ljudske igre* (Narodopisje Slovencev II, 1952); *D. Ludvik*, *Iz zgodovine ljudskih iger na Slovenskem* (Slov. etnograf 1955); *N. Kuret*, *Ljubljanska igra o paradižu* (Razprave 2. razr. SAZU IV, 1958). *Podpisani* je našel nekaj novih biografskih podatkov o Svetokriškem, Hipolitu, Rogeriju in Romualdu (SR 1951) in pokazal na Vpliv protestantskega literarnega dela v Kastelčevih Bratovskih bukvicah (SR 1949). *J. Šolar* je raziskal *Vorenčev slovar* (SR 1950), *A. Rakar* pa označil Barok v pridigah Janeza Svetokriškega (Bori 1955). Sem gre še članek *J. Pogačnika* O začetkih slovenske razsvetljenske misli. (Nova obzorja 1960).

Za dobo protireformacije manjkajo še zmeraj študije o njenih družbenopolitičnih osnovah, manjkajo raziskave o nabožni pesmi 17. in 18. stoletja, premalo vemo o naših latinskih piscih in njih delih itd.

To je 15-letna žetev. Ob boljši organizaciji znanstvenega dela bi bili lahko več storili. Z njo bi bili lahko pritegnili k raziskovanju starejših dob naše literarne zgodovine tudi več mlajših moči.

Cene Kopčavar

PROBLEMI PRI POUKU SLOVENŠČINE NA SREDNJIH TEHNIŠKIH ŠOLAH

Srednje strokovno šolstvo je danes spričo industrializacije in vse večjih potreb civilizacije tako naraslo, da stopa pred nas kot pisana, zapletena, številčno izredno močna skupina našega šolstva. In ta ima pri pouku materinega jezika in literature specifične probleme, o katerih se je doslej v naši javnosti, v slavističnih strokovnih organizacijah, pa celo med našimi nadrejenimi prosvetnimi forumi malo govorilo. Naša strokovna društva in prosvetni forumi imajo še vedno pred očmi predvsem gimnazijo, kadar skrbe za materinščino, pa čeravno sta današnja stvarnost in prosvetna politika gimnazijo postavila v drugo vrsto. To se kaže tudi v številkah. V preteklem letu je bilo na srednjih

strokovnih šolah v Sloveniji 8509 učencev (brez učiteljišča), na gimnazijah pa 7560. Še več: prvič se je letos zgodilo, da se je del dijakov vpisal na gimnazijo šele potem, ko je bil pri sprejemnem izpitu za srednjo strokovno šolo odklonjen. Vse to nas postavlja pred dejstvo, da bo večina naše inteligence v prihodnje šla preko strokovnih šol v življenje ali pa na univerzo. V vsakem primeru bo srednja strokovna šola tista, ki bo dajala tej množici končno splošno izobrazbo. Kakršna bo ta šola, takšen bo humanistični profil večine naših izobražencev. In ni vseeno, kakšne bodo glede tega odločitve v prihodnje. Že tu bi namreč rad opozoril na nekaj, na kar se bom pozneje še vrnil: da je namreč v premikih strokovnega šolstva, kot se nam kažejo za prihodnost, ogrožen tisti cilj, ki ga je naše šolstvo v duhu marksizma zasledovalo ves čas po vojni: vzgojiti humanistično osebnost, v kateri bodo čustvene in umske moči enakomerno razvite, osebnost, ki ne bo enostransko strokovno razvita, marveč bo na svojem delovnem mestu pomenila nekaj več kot samo strokovno moč.

Tako se nam ob tem zborovanju prvič nudi izredna priložnost, da se o teh stvareh pomenimo, da pridemo v nekaterih vprašanjih na jasno, predvsem pa poskrbimo, da bomo v prihodnje tesneje povezani. Doslej nismo bili enotni ne v številu ur, kaj šele v naših načrtih. Vsak je delal po svoje. Spričo reforme strokovnih šol bo tesnejša povezanost nujno potrebna, če ne, bomo v svoji razdrobljenosti preveč ogroženi.

Govoriti o problemih strokovnega šolstva je prav zdaj na moč težavno, ker stojimo pred reformo, ki bo profil teh šol bistveno spremenila. Zato sem se odločil, da se v referatu izogнем obravnavanju vprašanj, ki so vezana na sedanjo štiriletno srednjo strokovno šolo in njene pomanjkljivosti. O tem bi bilo zdaj nesmiselno govoriti, seveda pa nas lahko izkušnje iz preteklosti bogate pri formiranju stališč, ki jih moramo nemudoma zavzeti do stvari, ki se pripravljajo.

Morebiti najprej o ciljih materinščine na strokovni šoli. Prvi hip bi jih človek morebiti identificiral z gimnazijskimi. Pa ni tako. Naši cilji so veliko širši in naloge tega predmeta veliko pomembnejše, dijak pa, s katerim imamo opravka, precej različen od gimnazijskega. Ta ne bo šel na filozofsko fakulteto. Abstraktno mišljenje, ki prihaja pri našem predmetu prvenstveno v poštev, mu je težavno. Njegovo mišljenje je neprestano navezano na konkretno, predstavno. Za estetske vrednote ima manj smisla kot gimnazijec, ni pa lepote nič manj željan. Z emocijo in razumom že odklanja tisto, kar mu za stroko in življenje ni nujno potrebno. Med nepotrebnim se kaj hitro znajde tudi slovenščina. In tu smo pred problemom, o katerem je tako prodorno govoril na zborovanju Paternu. Bodimo odkriti in priznajmo si: kolikokrat začutimo v sebi dvom nad smiselnostjo svojega početja: dijaku množimo znanje, njegova emocionalna in moralna zavest pa ostajata neprizadeti. In pri tem smo sami zmedeni: kje so tiste vrednote, ki bi govorile današnjemu mlademu človeku? Kakšen je ta in kaj hoče?

Naj ne razvijam dalje te misli! Poudarim naj samo eno: naš predmet bi moral bogatiti emocionalno in moralno zavest mladine, ki je predmet naših pedagoških in ideoloških prizadevanj, mladino, ki raste v socialistični stvarnosti 60-ih let. Kakor je ta ugotovitev enostavna, je pot do uresničenja zapletena in silno težka, ker je v zvezi s prerodom naše vede in še marsičim drugim. Naša dobra volja ostaja tu brez moči.

Slovenščina je dalje na strokovni šoli poleg zgodovine in zemljepisa edini predmet, ki mladega doraščajočega dijaka seznanja z zakladi kulture lastnega

naroda in človeštva. Zato bi bilo čisto napak, če ne bi slavist pri svojem delu izrabil sleherne priložnosti, da po svojih močeh, zmožnostih in znanju seznanja dijake tudi z drugimi vejami umetnosti, in to z ekskurzi na vsa tista področja, ki posegajo v njegovo stroko. Z ekskurzi, pravim in v zvezi s snovjo. Nisem namreč mnenja, da bi moral slavist opustiti sistematsko delo v svoji stroki in postati nekakšen vsevedec za vse mogoče in nemogoče. Povedati moram, da nas bodo v kratkem dosegle takšne zahteve. V strokovni šoli se namreč že srečujemo s tendencami enciklopedičnega spajanja posameznih strok. Tudi za slovenščino se omenja možnost, naj bi bila enciklopedični umetnostni informator in nič več. Kaj bi se s tem zgodilo? Na véliko bi začel uspevati diletantizem in sistematika dela bi bila težko mogoča.

Druga naloga slovenščine na strokovni šoli je, da dijaku razvija in utrdi jezikovno znanje. Pogostoma namreč poslušamo očitke, da naši dijaki vedo mnogo podatkov iz slovenske literarne zgodovine, pisati pa ne znajo. To drži! Kajpak ne zadeva krivda samo nas, marveč je v tesni zvezi z našo osemletko. Dalje bi morali pri našem predmetu poučevati poslovno spisje. Kritično bi morali obravnavati jezik strokovnih tekstov, se spuščati v kritiko tehničnega izrazoslovja. In še se mi zdi važno, da bi vadili dijake v samostojnem nastopanju in govorništvu. Tako bi vzgojili človeka, ki na svojem delovnem mestu ne bo le strokovno specializiran, marveč bodo njegove umske zmožnosti veliko večje: to bo zavesten, razgledan, osveščen, kulturn upravljaec naših podjetij, človek, ki ne bo le ozek strokovnjak, marveč osebnost. In glejte, zanimivost! Vse kaže, da se bo zdaj, po petnajstih letih življenja v socialistični družbi za ta tip človeka začel boj. Do sedaj so ga zagovarjali z najvišjih forumov, sedaj pa ga že ogrožajo prakticistične tendence. Pričakovati moramo, da se bodo te okrepile, ko bodo strokovne šole prešle pod kompetenco strokovnih združenj. To se bo zgodilo po 1. januarju, ko bo strokovno šolstvo tudi gmotno odvisno samo od tiste veje narodnega gospodarstva, h kateri sodi, in bo to določalo profil strokovnega šolstva. Te tendence ogrožajo število ur slovenščine, pa tudi dosedanji profil tega predmeta. Ne bi se rad spuščal v navajanje tega, kakšni so prvi valovi praktikizma. Navedem naj samo to, da so na moč presenetljivi.

Pred nami je reforma strokovnega šolstva. Sedanja tehniška srednja šola n. pr. bo razpadla. Uveden bo dvostopenjski študij. Kolikor mi je znano, bo tako tudi z drugimi strokovnimi šolami. Po prvih dveh letih bo dijak tehniške šole odšel v produkcijo kot kvalificiran delavec. Drugi pa bodo študij nadaljevali na višji stopnji. S tem stopajo pred nas nove naloge glede učnih načrtov. Doslej smo se ravnali po gimnaziji, le da smo obseg snovi nekoliko skrčili. Zdaj bi bilo to napak in tudi nemogoče. Prvi dve leti bosta študijska enota. Tudi iz našega predmeta naj bi učenec dobil zaključeno znanje. Mnenja sem, da bo to v celoti neizvedljivo. Če naj se prvi dve leti ukvarjamo predvsem s praktičnimi potrebami jezika in poslovnega spisja, bi bili dve leti na višji stopnji prekratki za količjak temeljit pregled najpomembnejših del, tokov in osebnosti iz slovenske in svetovne literature. Razen tega ne bi našli časa za osnove literarne teorije: na prvi stopnji ni potrebna, na drugi ne bi utegnili. Ker lahko z gotovostjo računamo, da bo večina učencev šla na višjo stopnjo, bi kazalo na ta štiri leta vendarle gledati kot na celoto, le da bi bil na nižji stopnji poudarek na praktični rabi, na višji pa na približevanju estetskih vrednost iz slovenske in svetovne literature ter na ekskurzih na tista področja umetnosti, ki so z literaturo povezana. Ne bi se spuščal v podrobnosti, kako to izvesti. Dodati pa

moram, da bi bilo posebej treba sestaviti učni načrt za tiste dijake, ki bodo kot kvalificirani delavci prišli na višjo stopnjo. Ti bodo imeli malo ali nič splošne izobrazbe, malo podlage iz materinščine, malo sposobnosti za abstrakcijo. Z dotokom teh učencev moramo računati že v prihodnjem šolskem letu. Načrtov ne bomo dobili od nadrejenih organov, zato se mi zdi, da bi bilo najprimerneje, da jih v grobem osnutku izdelamo tu. Tako predlagam, naj se določijo ljudje, ki bodo sedli za mizo in se lotili tega posla. S temi predlogi bi potem enotno nastopili pred nadrejenimi forumi. Naj pripomnim, da na tehniških šolah v Ljubljani nove učne načrte že zahtevajo od nas.

Dalje bi se rad pomudil pri številu ur, ki so odmerjene slovenščini. Do sedaj smo imeli po tri ure, ponekod nekaj več, drugod manj. Bilo bi iluzorno, da bi se potegovali za večje število. Dijaki so na strokovnih šolah preobremenjeni. Zato se v vseh predmetih skuša število ur skrajšati. Zdi pa se mi tudi, da nam tri ure zadostujejo. Tako predlagam, da bi se v prihodnje borili za to, da nam po 3 ure ostanejo za naprej, in to na nižji in višji stopnji. To število ur naj imajo tudi kvalificirani delavci, ki bodo iz produkcije prišli naravnost na višjo stopnjo.

Naj omenim še učne pripomočke! Kar zadeva berila, sem mnenja, da bi se bilo lahko vskladiti z gimnazijami. Antologijski priročniki, ki so v načrtu za gimnazijo, bodo prav tako služili tudi nam. Silno koristno bi bilo, če bi dobili kratek pregled literarne zgodovine. Koliko zamude in dela bi s tem odpadlo in koliko prijetneje bi bilo pri urah slovenščine! Sicer pa mislim, da je enaka knjiga potrebna tudi gimnazijam. Tako bi po mojem mnenju ne bili potrebni posebni napor, da se tudi na strokovnih šolah uredi to tako pereče vprašanje.

Rad bi se dotaknil še personalnega vprašanja. Na srednjih strokovnih šolah uče v pretežni večini ljudje s fakultetno izobrazbo. Mislim, da bi spričo tega, da precejšnje število slavistov-profesorjev poučuje na osemletkah, morali postaviti brez izjeme pravilo, naj na rangi srednje šole uče slovenščino profesorji-slavisti. V preteklem šolskem letu so na teh šolah učili po podatkih, ki so mi bili dostopni, trije predmetni učitelji in sedem filozofov, ki niso slavisti. Mislim, da bi bilo to eno vprašanj, ki bi jih novi odbor Slavističnega društva moral urediti.

Poseben problem so vajenske šole. Te sicer ne sodijo v okvir mojega referata. Ker pa prihajajo iz njih dijaki na strokovne šole, včasih kar v višje letnike, bi kazalo spregovoriti tudi o tem. Iz leta v leto ugotavljamo, da je nivo teh dijakov globoko pod povprečjem, da znajo veliko manj kot dijaki iz osemletk. Zato jim dela slovenščina veliko preglavic, celo tistim, ki so v strokovnih predmetih dobri. Teh dijakov ni tako malo. Če vzamem za primer prvi letnik na lesnem oddelku tehniške šole v Ljubljani, lahko ugotovim, da so v večini. Nisem podrobneje raziskoval vzrokov za takšno stanje, ni pa jih težko ugotoviti. Za vajenske šole se malo stori, kar zadeva skrb za materinščino. Kdo skrbi tam za učne načrte, kdo jih pregleduje, kdo opravlja inspekcijo slovenščine, predvsem pa: kdo tamkaj uči? Večinoma učitelji, ki se za pouk materinščine niso posebej kvalificirali. Tu bi morali postaviti načelo, naj na teh šolah uče vsaj predmetni učitelji. Poseben odbor naj pregleda učne načrte in delo. Vse to naj vzame v svojo skrb Slavistično društvo, če bodo vajenske šole sploh še obstajale v današnji obliki. Govori se namreč, da jih bodo ukinili.

Za konec še poseben predlog. Strokovno šolstvo se je tako razraslo in naloge predavateljev slovenščine so tako pomembne, da bi mu bilo treba v naši organizaciji posvečati veliko več skrbi kakor doslej. Strokovno šolstvo bo prišlo

iz kompetenc prosvete, tedaj bo izpostavljeno v splošno izobraževalnih predmetih nekaterim nevarnostim. Zato predlagam, da se najde pot za trdnejšo povezavo morebiti v slavističnem odboru samem ali pa v posebni komisiji za strokovno šolstvo, ki bi delala v okviru Slavističnega društva. Če bi se odločili za drugo varianto, bi bilo treba komisijo postaviti takoj, se pravi zdaj na zbiranju.

Zaključim naj z ugotovitvijo, da so problemi, ki sem se jih dotaknil, prav zdaj nadvse pereči. Zato terjajo naglih dejanj in odločitev.

Poročila

POROČILO O DELU ZA VELIKI SLOVENSKI BESEDNJAK

Letos poteka 65 let, odkar je izšel Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, ki je še danes največje delo naše leksikografije in poglavitna podlaga za poznanje in uporabo našega jezika. To razdobje obsega dve človeški generaciji, in sicer čas, ko smo se šele dokončno razvili kot narod, dobili politično neodvisnost in izpeljali socialno revolucijo, doživeli torej bistvene spremembe v svojem narodnem in socialnem razvoju. Očitno je torej, da smo na leksikografskem področju v hudi zamudi in da predstavlja pomanjkanje novega reprezentativnega besednjaka našega jezika občutno vrzel, ki se je vsi in posebej še naši jezikovni delavci že delj časa živo zavedamo.

Iz zavesti takšne vrzeli se je že kmalu po ustanovitvi Slovenske akademije znanosti in umetnosti rodila misel, da naj akademija prevzame izdajo novega slovenskega besednjaka, ampak spočeta misel je iz razumljivih vzrokov dozorela v konkreten načrt šele po osvoboditvi in sistematično zbiralno delo je steklo nekako v drugi polovici l. 1948.

Spočetka — to velja za prvo polovico celotne dobe od l. 1948 do danes — je bilo zbiralno delo zastavljeno tako, da se vzame za podlago Pleteršnikov besednjak in da se dopolni z izpisi za novejši čas, to je od l. 1890 dalje. V ta namen je bilo l. 1954 izpisanih približno 950.000 kartotečnih listov iz originalne in prevodne leposlovne literature in pa strokovne literature in publicistike novejšega časa. Proti koncu omenjenega zbiralnega dela pa se je izkazalo, da na ta način — predvsem zaradi nasprotja med naravo Pleteršnikovega slovarja in med novejšo leksikografsko tehniko — ne bi bilo mogoče izdati homogenega in res reprezentativnega besednjaka, ampak da zahteva takšen slovar novo izpisovanje tudi iz razdobj, ki so v Pleteršniku sicer že zastopana, so pa obdelana nepopolno. Druga polovica zbiralne dobe, t. j. od l. 1954 do danes, je bila torej posvečena sistematičnemu dopolnjevanju Pleteršnika, ne samo za novejši, ampak tudi za starejši čas. S tem se je seveda obseg zastavljenega dela občutno povečal, posebej pa še zato, ker so se tudi izpisovalne metode v teku časa zmeraj bolj izpopolnjevale, tako da bi bile čimbolj v skladu z modernimi zahtevami jezikovne znanosti.

V naslednjem naj podam v imenu Inštituta za slovenski jezik SAZU oziroma njegove leksikološke sekcije kratek oris do danes opravljenega dela, kakor se nam kaže po stanju s koncem prve polovice tega leta:

Prvotna zbirka je bila predvsem dopolnjena s tem, da je bila sistematično izpisovana literatura 19. stoletja in so bili precej obširno izčrpani najboljši teksti njenih poglavitnih zastopnikov. Število izdelanih kartotečnih listov znaša 117.000 listov za literaturo prve polovice in 367.000 listov za literaturo druge polovice 19. stoletja, skupaj torej nekaj manj kot pol milijona. Precejšen del od tega števila odpade na tako imenovane popolne izpise, to se pravi, od vsakega pomembnega avtorja smo izpisali eno daljšo ali dve krajši deli od besede do besede, ne glede na to, kolikokrat se ta beseda v tekstu najde, tako da daje opravljeni izpis celotno besedno gradivo dotičnega dela z vsemi njegovimi semantičnimi, sintaktičnimi in stilističnimi karakteristikami, ki se dajo tudi statistično obdelati in uporabiti. Na ta način so bile